سەربوردەی موزیك لەگەڵ شانۆدا … حەیدەر عەبدولرەحمان

موزیك كە هەمیشە پێكهاتەیەكی گرنگی شانۆ بووە،لە رابووردوو لە ئێستاشدا گرنگی خۆی هەبووە لای شانۆكاران،سەربوردەی موزیك لەگەڵ شانۆشدا سەربوردەیەكی دێرینەو هەزاران ساڵ بەر لە ئەمڕۆ موزیك و شانۆ ئاشنا بەیەكتر بوونە، پێش ئەو ئاشنابوونەش، شانۆی (پانتۆمایم) یا شانۆی ئاماژە هەبووە،لەو ساتانەی كە هونەری گریكی كۆن تازە چەكەرەی دەكردو دیالۆگ لە شانۆدا بوونی نەبوو،لەجیاتی ئەو بزووتنەوە وهێمای جەستەیی شوێنی دیالۆگیان دەگرتەوە،لە رووی لاسایی كردنەوەی كەسایەتییەكان، یالاسایی كردنەوەی سروشت، بەشێوەیەكی كۆمێدی گاڵتەئامێز بۆ ختووكەدان و بەپێكەنین هێنانی بینەر،دوای ئەو قۆناغە بە ماوەیەك ئەوجا شانۆگەریی بەدەنگ سەری هەڵدا،بەهەردوو جۆری كۆمیدی و تراژیدییەوە،لەو جۆرە شانۆگەرییانەش بەپێویست دەزانرا كە رەگەزێكی گۆرانی (سروود) ئاوێتەی ئەو شانۆگەرییانە بكرێ،كە بەدەنگی (كۆرس) دەوترانەوە،هەندێ جار ئەو سروودانە لەلایەن هەندێ نووسەرەوە دەنوسران،كە خۆیان ئەكتەر نەبوون، یاخود ئەكتەربوون و شارەزاییان لە كاری درامیدا هەبوو،تا ئەو كاتەش هێشتا وەك پێویست درك بەزەرووەرەتی موزیك نەدەكرا لە شانۆدا،تەنیا هەر پشت بە كۆرس دەبەسترا،بەڵام لەگەڵ سەرهەڵدانی (كۆرس) لەشانۆگەرییەكانی یۆرپیدس و سۆفوكلیس و ئەرەستۆفانس ـــ ی گریكی،ئەوجا درك بەزەرووەرەتی موزیك كرا،لەپاڵ ئەو كۆرسانەدا موزیك خزایە ناو شانۆ،ئەو كاتە بەتەواوەتی هەست بەوە كرا كە بۆی هەیە موزیك شوێنێكی دیار لەكاری درامیدا پێبكاتەوە،یا ئیزافەیەكی دیكە بخاتە سەر رەگەزەكانی دیكەی شانۆ و ببێتە فاكتەرێكی دیكەی سەرەكی بۆ لێك نزیكبوونەوەی بینەر بەشانۆ و رەخساندنی دینامیكیەتی سەرنجڕاكێشانی بینەر بەچاوو بەگوێ و هەموو هەستەكانی دیكە،لەوانەش هەستە رۆحییەكان كە كاریگەریی خۆیان لەسەر ویژدان و هەست و دەروونی بینەردا بەجێ دێلن،شاعیرە گریكەكان كەسانی نابەڵەد نەبوون بەموزیك،لەو كاتەدا كە فەیلەسوف و نووسەر بوون لەهەمان كاتدا هۆشیارییەكی تێرو تەسەلیان لە موزیكیشدا هەبوو،هەندێك لەوان خۆیان ئاوازو موزیكییان بۆ بەرهەمەكانی خۆیان دادەنا،ئەو تێك هەڵكێشانەی نێوان شانۆ و موزیك تا سەردەمی سەرهەڵدانی (ئۆپێرا) و بووژانەوەی ئیتاڵیا بەردەوام بوو، ئەوكاتە

پێوەندیی موزیك و شانۆ كەوتە قۆناغێكی دیكەی هونەریی و زانستی و بناغەیەكی پتەوتر بۆ شانۆ و موزیك داڕێژرا، بە چەشنێك كە جۆرێك لە جودایی هەبێت لەگەڵ قۆناغە رەمەكیی و میللییەكانی رابردووی موزیك لەشانۆدا، ئەوەبوو ئۆپێرا- شانۆی گۆرانی كە جۆری سیستەمی ئەو شانۆگەرییانە بوونە لەدوای پانتۆمایم و سروود و كۆرس لە چاخەكانی ناوەڕاستدا سەریان هەڵدا یەوە،یەكەم ئۆپێراش ساڵی (1597) لەشاری فلورەنسای ئیتاڵی دا پێشكەش كرا،پاشان هەر ئەو ئۆپێرایەپەرەی سەندو چەندین شاكاری گەورەی جیهانیی ئۆپێرایی لێكەوتەوە،لەوانەش (زیخگرید) (تانهاوزر) (بارسیگال) جگە لەو شاكارانە چەندین ئۆپێرای دیكە لەو بوارەدا ناوبانگیان دەركرد لەوانەش (سەرتاشی ئەشبیلیەی رۆسینی) (خوازبێنی فیگارۆ) و (شمشاڵی ئەفسوناویی مۆزارت) و فیدیلیوی هەتیوی بتهۆڤن و جیناف ـ شۆپان و زۆر ئۆپێرای دیكەش كەلە جوغزی كاری نمایشی دەردەچوون، بەڵام هونەری چوارەمی شانۆ (باڵێ) ی شانۆی سەمایی بوو، بۆیە ئەو شانۆگەرییانەی كەپشت بەسەما دەبەستن لە دیالۆگ دوور دەكەونەوە، تێیدا موزیك دەبێتە سەرچاوەیەكی سەرەكی بۆ بزووتنەوەی سەماكارەكان، ئەم جۆرە شانۆگەرییانە سەرەتا لە رووسیای قەیسەری دا سەریان هەڵداوە، پاشان گوازرانەوە ئەمریكا و هەندێك وڵاتی ئەوروپی،لەوانەش بالییەكانی چایكۆفسكی وەك بوندوق شكێن و دەریاچە، هەروەها لومسكی كۆرساكۆف ـ شەهرەزادو لایكۆرسترافنسكی بتروشكا و شۆستا كۆفتیش سوورە رەش،دواتر جۆری پێنجەمی ئەو شانۆگەرییانە شانۆگەریی نواندن بوو كە هەر لەگەڵ چەكەرە كردنی نووسینی شانۆییدا هاتە كایەوە و تا ئەمڕۆ كەشی لەگەڵدا بێت درێژەی هەیەو شوێنی ئۆپێراو باڵێی گرتەوە .

رەخنەگرەكان بەتێكڕایی وای بۆ دەچن كە كارێكی ئاستەم بۆ شانۆگەرییە گریكییە كۆنەكان وەك تراژیدییە مەرگەساتەكانی یۆرپیدس و كۆمیدیاكانی ئەرەستۆفانس بەبێ موزیك دەسەڵاتی ئەوەیان هەبووبێت نرخ و بەهایەكی هونەری تێروتەسەلی شانۆیی بەبینەر ببەخشن ،بۆیە ئەگەر موزیك ئەوكاتە و لەوسەردەمە وەك سەرەتایەكی سەرهەڵدانی شانۆ ئەو بایەخەی پێ درابێت ،ئەوە دەبێت ئەمڕۆ دوای تێپەربوونی ئەو زمەنە تێرو چڕو پرەی پێ لەداهێنان و ململانێی جۆراو جۆری تەوژم و رێبازە جیا جیاكانی شانۆ ، موزیك چ پلەوپایەكی لەشانۆدا پەیدا كردبێت ؟ دیارە پێویستی شانۆ بۆ موزیك لەتەشەنە سەندندا بووە، دەرهێنەرە گەورەكانیش بۆیان یەكالا بۆتەوە كەبەبێ موزیك ناتوانن شانۆیەكی زیندوو پێشكەش بكەن ، چونكە ئەوان گەشتنە ئەو باوەڕەی كە شانۆ پەیوەستبوونێكی راستەوخۆ و بنەڕەتی بەو كەشوهەوا

دەوونییەوە هەیە کە دەرهێنەر دروستی دەکات ، بۆ لێك نزیکبونەوەی بینەر بەشانۆو ئاوێتە بوونی لەگەڵ رووداو و کاراکتەرەکاندا ،بۆیەشە گەورە دەرهێنەرەکانی وەك ڤاگنەر ، بیتەر فایس ، برێخت ، چیخەف ،ستانسلاڤسکی ،ئارتۆ ،تا دەگاتە بیتەر بروك ،بایەخێکی زۆریان بەموزیك داوەو زۆر لە خواستەکانی خۆیان بە موزیك بەرجەستە کردووە ،کە رەنگە ئەو خواست و تێڕوانینانە نە بە دیالۆگ نەبە جوولەو بزووتنەوەی شانۆیی نەدەهاتنە دی ,،زۆر لەو نووسەرو دەرهێنەرانە کاراکتەرە سەرەکییەکانی خۆیان موزیك ژەن بوون ،بەرهەمەکانیان لەژیانی هونەریی پڕ لەداهێنانی ئەوانەوە سەریان هەڵداوە ،لەوانەش پێشکین لەمۆزارت و سالێری ، کەموزیك سەراپای شانۆگەرییەکە دادەپۆشێ و کەشوهەوایەك لەبلیمەتیی موزیکژەنەکان نیشاندەدات . هەروەها لای برێخت –موزیك هەمان گرنگی هەبووە چەندین لەشانۆگەرییەکانی پشتیان بە موزیك بەستووە ،لەوانەش شانۆگەریی تەپڵی شەوان ئۆپێرای سێ قڕۆشەکە، دایکی ئازا ، موزیك لەو شانۆییانەدا هەر تەنیا شوێنەوارو کاریگەریی خۆی بەسەر بینەردا بەجێ ناهێڵێ بەقەد ئەوەندەی کەیاریدەی ئەکتەریش دەدات بۆ رەخساندنی ئەو کەشوهەوا دەروونییەی وای لێ دەکات بتوانێت رۆلی خۆی بەداهێنانەوە ببینێ ،چونکە ئەکتەریش وەك بینەر پێویستی بەرەخساندنی ئەو کەشوهەوا دەروونییە هەیە کە دەوروبەرو کۆمەڵێ فاکتەری دیکە بۆ بەرجەستەکردنی دەورەکەی ببنە یاریدەدەرو پاڵپشتی ،ئەوەتا ترفستۆکۆف دەڵێت :

ئەگەر وامان مەزندە کرد کەی هونەری شانۆیی ئۆرکسترایەکی سیمفۆنیایە تیایدا موزیك دەبێتە ئامێرێك لە ئامێرەکانی ئەو ئۆرکسترایە،بۆیە پێویستە موزیك پەیوەست بێت لەگەڵ هەمووئەو کەلوپەلانەی کەلەشانۆدا دەبیندرێن ،کەواتە موزیك پارچەیەکە لە هەمووان وبەبێ رەگەزەکانی دیکەی شانۆیی هیچی لەدەست نایەت ، مایرهۆڵد یش وای بۆ دەچێت کە ئەگەر شانۆگەرییەك پێویستی بە موزیك هەبوو ئەوا دەبێت جێگەی شیاوی خۆی بۆ بدۆزرێتەوە ، ئالن دانیلۆ دەڵێت : موزیك فاکتەرێکی تێگەیشتنی کاری بیرو بۆچوونەکانی ئێمەیە ئەو کاریگەرییە ئەخلاقییەی دێتە ئەنجام کارێکی وادەکات کە هەستی مرۆیی بنیادەم پاك وبێ گەردتربێت ،هەروەها زانا دسکی ریش ــ وای بۆدەچێت کە موزیك یاریدەری دەرهینەر دەدات بۆ بەرجەستە کردنی وێنەو ریتمی شانۆگەرییەکە.

سایکۆلۆژناسەکانیش وای لێك دەدەنەوە ، کە موزیك لە شانۆدا هەر تەنها کاریگەری لە سەر ریتمی شانۆو حاڵەتی دەروونیی ئەکتەر نیە بۆ ئەوەی ئەدایێکی باشتر بکاوپتر لە رووداوو بەرجەستە کردنی

کاراکتەرەکانی نزیك بێتەوە ، بەڵکو بە هەمان شێوە زۆتر کاریگەریی لە سەر حاڵەتی دەروونیی بینەر هەیە کە رووداوەکانی سەر شانۆ وەك خۆی ببینێ ، لە هەمان کاتدا چێژێکی رۆحی بە بینەر ببەخشێت.

جیۆکارلین ـ ی گەورە دەرهێنەری بەریتانی دەڵێت : دیالۆگ کاتێك فەلسەفیەکانی دەردەکەوێت و کاریگەریی خۆی لە مێشکی بنیادەمدا بە جێ دێڵێ کە موزیك بەرجەستەی بکات و بخرێتە ناو چوارچیوەی ریتم ، چونکە جگە لە ریتمی سروشتی ، ئێمە لە شانۆدا پێویستیمان بە ریتمی دروست کراو هەیە ، ئەو ریتمانەن هێز بە وشە دەبەخشن و بەرجەستەی دەورو بەرو کەشو هەواو دیوی شاراوەی دیمەنەکان و ناخی ئەکتەر دەکەن .